

2. Gryshova I.Yu., Shestakovska T.L. The asymmetry of the resource configuration and its destructive impact on the capitalization of agribusiness. *The Scientific Papers of the Legislation Institute of the Verkhovna Rada of Ukraine*. 2017. № 2. P. 128 – 133.

3. Varnalia Z.S. Theoretical principles of the shadow economy of Ukraine. *Bulletin of the Vinnytsia Polytechnic Institute*. 2014. № 1. P. 46 – 53.

4. Strielkowski W., Gryshova I.Yu. Ukrainian labour migration in the Czech Republic. *Scientific bulletin of Polissia*. 2016. № 4 (8). P. 224 – 231.

5. Gryshova I.Yu., Shestakovska T.L., Glushko O.V. The economic measurement of convergence of institutional impact on the sustainability of development. *The Scientific Papers of the Legislation Institute of the Verkhovna Rada of Ukraine*. 2017. № 4. P. 75 – 80.

6. Constitution of Ukraine: The Law of Ukraine dated from June 28, 1996 No. 254k / 96-VR / Verkhovna Rada of Ukraine. *Information from the Verkhovna Rada of Ukraine*. 1996. No 30. Art. 141.

7. About the Ministry of Economic Development and Trade of Ukraine: the Decree of the President of Ukraine dated from May 31, 2011. No 634/2011. URL: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/634/2011>.

8. About the Cabinet of Ministers of Ukraine: the Law of Ukraine dated from February 27, 2014 No 794-VII / The Verkhovna Rada of Ukraine. *Information from the Verkhovna Rada of Ukraine*. 2014. No 13. Art. 222.

** Dzhumelya Volodymyr Volodymyrovych – a competitor of the Ivano-Frankivsk National Technical University of Oil and Gas.*

Стаття надійшла до редакції 5 жовтня 2018 р.

УДК 35:[338.45:665.71]

Олег Дудкін *

ЧИННИКИ ТА РИЗИКИ СТВОРЕННЯ СТРАТЕГІЧНИХ НАФТОГАЗОВИХ РЕЗЕРВІВ НАЦІОНАЛЬНОЇ ЕКОНОМІКИ

У статті розглянуто поняття та передумови побудови стратегічних нафтогазових резервів національної економіки. Проведений огляд нормативної бази Євросоюзу щодо формування стратегічних нафтогазових резервів. Виділені чинники створення стратегічних нафтогазових резервів та здійснена їхня систематизація за зазначеними критеріями. Розглянуті та узагальнені ризики, які впливають на стабільність постачання енергетичних ресурсів на внутрішній ринок України. Сформовано пропозиції щодо управління такими ризиками на засадах використання стандарту ISO 31000.

Ключові слова: стратегічні нафтогазові резерви, енергетичні ресурси, чинник, систематизація, ризик, управління ризиком.

Дудкін О. Н. Факторы и риски создания стратегических нефтегазовых резервов национальной экономики.

В статье рассмотрены понятие и предпосылки построения стратегических нефтегазовых резервов национальной экономики. Проведен обзор нормативной базы Евросоюза по формированию стратегических нефтегазовых резервов. Выделены факторы создания стратегических нефтегазовых резервов и осуществлена их систематизация по указанным критериям. Рассмотрены и обобщены риски, которые влияют на стабильность поставок энергетических ресурсов на внутренний рынок Украины. Сформированы предложения по управлению такими рисками на основе использования стандарта ISO 31000.

Ключевые слова: стратегические нефтегазовые резервы, энергетические ресурсы, фактор, систематизация, риск, управление риском.

Dudkin O. M. Factors and risks for national economy strategic oil and gas stockpiles establishment.

The article discusses the concepts and prerequisites for creating strategic oil and gas stockpiles of the national economy. Author conducted a review of the European Union regulatory framework for the formation of strategic oil and gas stockpiles. The factors of creation of strategic oil and gas stockpiles are systematized out according to the specified criteria. Risks that affect the stability of supply of energy resources to the domestic market of Ukraine are considered and summarized. The proposals for managing such risks are based on the principles of using the ISO 31000 standard.

Keywords: *strategic oil and gas stockpiles, energy resources, factor, systematization, risk, risk management.*

Постановка проблеми. Світова економіка періодично стикається з енергетичними кризами, які частіше за все мають штучний характер і спровоковані в силу тих чи інших причин припиненням або обмеженням постачання енергоносіїв споживачам. Серед енергетичних криз можна назвати «арабське» нафтове ембарго внаслідок «Суецької кризи» у 70-х рр. XX століття чи кризу газопостачання в Європі у 2006 і 2009 рр., коли на декілька тижнів перервалися поставки газу Росією до Європи територією України.

Енергетичні кризи мають негативні наслідки для економіки будь-якої країни в цілому. Результатом таких криз є різке підвищення цін на нафту, нафтопродукти та природний газ та виникнення «панічних настроїв» серед споживачів. Практикується декілька способів боротьби з такими кризами: створення системи стратегічних нафтогазових резервів, нарощення внутрішнього видобутку, перехід на альтернативні види палива, примусове обмеження внутрішнього попиту. Але у нівелюванні наслідків енергетичної кризи найкращий результат може бути отриманий через створення та задіяння системи стратегічних нафтогазових резервів. Головне завдання таких резервів – забезпечення наявності енергоносіїв протягом кризи постачання на ринку. Відповідно, такі резерви повинні бути у достатній кількості в цілому, а також мають бути розміщені у місцях найбільшого їх споживання у достатньому обсязі.

Обґрунтоване формування стратегічних нафтогазових резервів у достатній кількості потребує вивчення чинників, які впливають на створення таких резервів, і супутніх ризиків, які можуть при цьому виникати. Визначення чинників створення відповідних резервів може стати основою для уникнення та подолання ризиків щодо створення стратегічних нафтогазових резервів.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Дослідженнями чинників формування стратегічних нафтогазових резервів національної економіки (далі СНРНЕ) в контексті забезпечення енергетичної безпеки займаються такі українські науковці, як С. Горбулін, О. Кузьмін, О. Суходоля, В. Омельченко, Г. Рябцев, Л. Уніговський, І. Корнілов, В. Саприкін, В. Котляревський та інші. Разом із тим більшість дослідників справедливо акцентують увагу на питаннях визначення розміру та структури таких резервів, а чинникам їхнього створення достатньої уваги не приділяють. Крім того, багато науковців оминають увагою інструментальний аспект визначення та подолання ризиків під час створення СНРНЕ.

Метою статті є уточнення та систематизація чинників створення СНРНЕ, визначення основних ризиків, що можуть виникати під час формування таких резервів, і формування пропозицій щодо уникнення та подолання таких ризиків.

Виклад основного матеріалу. Оперування поняттям стратегічних нафтогазових резервів національної економіки (СНРНЕ) потребує уточнення його змісту. СНРНЕ розглядаються як створені спільно або окремо державними установами і комерційними підприємствами запаси енергетичних ресурсів (нафти, нафтопродуктів та природного газу), які використовуються для покриття потреб внутрішніх учасників ринку в енергоресурсах у разі істотного скорочення або припинення постачання енергоресурсів з боку постачальників, у тому числі іноземних.

Вирішення питання створення СНРНЕ з метою запобігання енергетичним кризам, що виникають внаслідок скорочення постачання енергетичних ресурсів, в Україні доцільно проводити з використанням іноземного досвіду. Певна відповідна практика накопичена

в країнах Європейського Союзу. Так, директива 2009\119\ЕС зобов'язує держави-члени ЄС підтримувати мінімальний рівень резервів сирової нафти та/або нафтопродуктів [1], зокрема нею передбачено формування резерву сирової нафти та/або нафтопродуктів обсягом в 90 днів імпорту, або 61 день внутрішнього споживання (держава сама обирає, якого показника зможе швидше досягнути). Регламенти ЄС з безпеки газопостачання 994\2010 (2010 рік) та 2017/1938 (2017 рік) вимагають оцінювання ризиків та розроблення планів реагування у разі зривів у постачанні енергетичних ресурсів (Табл 1).

Таблиця 1

**Дії для запобігання кризі нестачі енергетичних ресурсів
(відповідно до Регламентів ЄС з безпеки газопостачання 994\2010 та 2017/1938)**

Оцінка ризиків (конфіденційний документ)	Превентивний план (публічний документ)	План реагування на надзвичайну ситуацію
Оновлюються кожні 2 роки		
Аналіз сценаріїв криз постачання та споживання; Категоризація основних загроз високого, середнього і низького рівня з урахуванням національних особливостей; Аналіз зв'язку з іншими ризиками країн-сусідів.	Перелік заходів, необхідних для уникнення, усунення або пом'якшення виявлених ризиків. Заходи повинні носити ринковий характер.	Перелік заходів, які необхідно вжити для усунення або зменшення впливу кризи постачання.

* Джерело: складено автором на основі [2, 3, 4].

Оцінка ризиків (Табл. 1) для кожної країни представлена у документі, який має конфіденційний характер і не розповсюджується на загал. На відміну від оцінки ризиків, плани подолання нестачі енергетичних ресурсів у разі істотного скорочення їхнього постачання є публічними. Частина таких планів має превентивний характер, тобто спрямована на уникнення кризи енергопостачання, усунення виявлених ризиків до їхньої актуалізації, інші плани містять заходи, які мають бути здійснені у разі настання скорочення постачання енергоресурсів.

Одним із важливих програмних документів з питань забезпечення постачання енергоносіїв в Європейському Союзі є так звана «Зелена книга» («*Green paper*» мовою оригіналу). Цей документ був презентований Єврокомісією у 2000 році [5]. Як зазначено у «Зеленій книзі», саме надійність енергетичних поставок є головним пріоритетом у забезпеченні енергетичної безпеки. Отже, стабільність, надійність та безперебійність поставок енергоносіїв є головною умовою їхньої достатності, ритмічного їхнього споживання, задоволення потреб всіх споживачів енергоносіїв.

З метою організаційного забезпечення формування таких резервів у країнах-членах Євросоюзу діє Координаційна група, яка сприяє проведенню аналізу ситуації на ринку. Крім того, держави-члени ЄС повинні в будь-який час мати плани дій у надзвичайних обставинах на випадок значного порушення постачання енергоресурсів. Такі плани дій повинні містити конкретні організаційні заходи, які мають бути вжиті для запобігання енергетичної кризи [1].

Україна, як імпортер енергоресурсів, має високий ступінь уразливості до «енергетичних» криз, спричинених перебоями у постачанні енергетичних ресурсів. Тому створення СНРНЕ є важливим кроком до забезпечення енергетичної незалежності України, стабільності на внутрішньому ринку енергетичних ресурсів, певним страховим механізмом на випадок відмови або перебоїв у постачанні нафтогазових ресурсів на територію країни.

На виконання зобов'язань України в Енергетичному Співтоваристві та відповідно до Угоди про асоціацію між Україною та Європейським Союзом [6] Україна повинна адаптувати

своє законодавство до вимог вищезгаданих нормативних документів Європейського Союзу з питань створення нафтогазових резервів.

Окремі дії в цьому напрямі вже зроблені, а відповідні ініціативи представлені у вітчизняному законодавстві. Так, Закон України «Про ринок природного газу» вже містить визначення понять «кризова ситуація з надходження природного газу» та «Національний план дій», «страховий запас природного газу» [13]. Національний план дій (затверджений Наказом Міненерговугілля) визначає 3 стадії кризової ситуації: рівня раннього попередження, рівня попередження та надзвичайного рівня попередження [7]. Втім, тільки нормативне затвердження певних термінів, зрозуміло, є явно недостатнім для практичного формування СНРНЕ, хоча, безумовно, прийняття відповідних нормативних актів слід оцінити позитивно, бо вони створюють інституційне підґрунтя для подальших дій з боку спеціалізованих державних установ в цьому напрямі.

З метою вирішення завдання створення СНРНЕ доцільно приділити увагу чинникам, які впливають на СНРНЕ. За результатами аналізу [4; 8; 9; 10; 11, с. 46–54], можна дійти висновку, що систематизація чинників формування СНРНЕ є актуальним завданням, і таку систематизацію не можна вважати завершеною. Кількість використовуваних критеріїв систематизації чинників створення СНРНЕ може бути доволі значною, але для вирішення такого завдання на практиці доцільно врахувати найбільш вагомні чинники (Табл. 2).

Таблиця 2

Систематизація чинників формування СНРНЕ

Критерій систематизації	Види чинників
Характер впливу	Прямий, опосередкований
Рівень впливу	Мегарівень, макрорівень, мезорівень, мікрорівень
Міра контрольованості	Контрольовані, неконтрольовані

* Джерело: запропоновано автором.

Запропоновані критерії систематизації чинників формування СНРНЕ та відповідні види чинників дозволяють для максимально наочного представлення всього різноманіття чинників використовувати або кубічну форму, або матричну форму повного розгортання комбінування всіх запропонованих критеріїв систематизації (Табл. 3).

Таблиця 3

Матрична форма розгортання комбінування запропонованих критеріїв систематизації чинників створення СНРНЕ

№ варіанту	Критерії систематизації			Чинники
	Характер впливу	Рівень впливу	Міра контрольованості	
1	Прямий	Мегарівень	Контрольовані	
2	Прямий	Мегарівень	Неконтрольовані	
3	Прямий	Макрорівень	Контрольовані	
4	Прямий	Макрорівень	Неконтрольовані	
...				
15	Опосередкований	Мікрорівень	Контрольовані	
16	Опосередкований	Мікрорівень	Неконтрольовані	

* Джерело: запропоновано автором

Заповнення такої табличної форми (Табл. 3) та її періодичний перегляд дозволить не тільки максимально повно визначити склад чинників, які впливають на створення СНРНЕ,

але й врахувати їхній характер, що дозволить максимально обґрунтовано визначити розмір СНРНЕ та порядок їхнього формування.

Доцільно уточнити склад чинників створення СНРНЕ за окремими критеріями (Рис. 1, Табл. 4). Слід підкреслити, що порядок розташування представлених чинників не пов'язаний з їхньою вагомістю.

Рис. 1. Склад чинників формування СНРНЕ за характером впливу

** Джерело: узагальнено автором на основі [4; 8; 9; 10; 11]*

Таблиця 4

Склад чинників формування СНРНЕ за рівнем впливу та мірою контрольованості

Рівень впливу	Контрольовані чинники	Неконтрольовані чинники
Мегарівень (глобальний)	зростання обсягів імпорту нафти і нафтопродуктів (зростання імпортозалежності вітчизняної економіки щодо енергетичних ресурсів); Відсутність системи колективної взаємодії з іншими державами в разі настання кризи постачання.	Політична нестабільність у країнах-експортерах та транзитерах енергоресурсів; волатильність цін на світовому ринку; стихійні лиха та техногенні катастрофи; збільшення споживання нафти та газу у світі; наявність терористичних загроз;

Макрорівень (країна)	Міжнародні зобов'язання (Угода про Асоціацію з Європейським Союзом та членство в Енергетичному Співтоваристві); інтереси, цілі та завдання різних стейкхолдерів, що задіяні у політиці формування нафтогазових резервів та їх інституційне забезпечення; соціальна стабільність у державі (необхідність підтримувати стабільні в т.ч. із соціальною метою ціни на енергоресурси, що надходять по імпорту, з метою підтримки стабільності на ринку); економічна стабільність (стійкість) функціонування національної економіки; незадовільна якість комунікацій між представниками державного сектору та операторами ринку; незадовільний стан нафтобаз в Україні; рівень диверсифікації джерел і шляхів постачання.	Агресивні дії з боку Російської Федерації на енергетичних ринках з метою їх контролювання; військовий фактор (т.зв. «гібридна» війна з боку Російської Федерації на Донбасі, анексія Криму); техногенні катастрофи та стихійні лиха; неможливість швидко наростити видобуток при настанні кризи; недостатній для покриття потреб внутрішнього ринку обсяг внутрішнього видобутку; залежність обсягів споживання від пори року (сезонний фактор); наявність терористичних загроз; масштаби національної економіки.
Мезорівень (регіон)	Інтереси, цілі та завдання різних стейкхолдерів, що задіяні у політиці формування нафтогазових резервів та їх інституційне забезпечення. незадовільний стан нафтобаз в Україні; незацікавленість з боку операторів ринку у створенні системи резервів;	Техногенні катастрофи та стихійні лиха; залежність обсягів споживання від пори року (сезонний фактор).
Мікрорівень (підприємство)	Потреба у енергоресурсах, яка зумовлена масштабом підприємства та використовуваними технологіями	Непередбачувані аварійні ситуації.

* Джерело: узагальнено автором на основі [4; 8; 9; 10; 11]

Структурована за визначеними критеріями сукупність чинників формування СНРНЕ, з одного боку, створює аналітичне підґрунтя для зваженого обґрунтованого розрахунку величини та структури СНРНЕ. З іншого боку, така сукупність чинників дозволяє визначити ризики, які впливатимуть на формування СНРНЕ. Ці ризики доцільно розглядати за природою їхнього виникнення (Табл. 5).

Таблиця 5

Ризики, які впливають на формування СНРНЕ

Вид ризику	Опис ризиків
Фізичні ризики	Фізичне виснаження родовищ чи припинення видобутку. Тимчасове переривання поставок внаслідок природної катастрофи чи інфраструктурної аварії
Економічні ризики	Волатильність цін на нафту на світовому ринку та диспропорції, які виникають між пропозицією і попитом енергоресурсів на ринку (враховуючи цінові коливання, комерційні суперечки, монополізацію ринку), що приводить до різких стрибкоподібних змін на енергоресурси на вільному ринку

Політичні ризики	Бажання держав-експортерів використати енергоносії в якості політичного інструменту, встановлення залежності ціни на енергоресурси або самого факту їхнього постачання від певних дій держав-імпортерів. Можуть мати різні форми (ініційовані владою акції непокори, військові дії, цілеспрямовані атаки на об'єкти інфраструктури, страйки).
Регуляторні ризики	Слабке регуляторне середовище у державах-експортерах та як наслідок – слабкі регуляторні позиції в експортних контрактах
Соціальні ризики	Вплив соціальних конфліктів на ціни на енергоносії (саботаж, страйки, акції громадянської непокори).
Екологічні ризики	Вплив природних явищ (урагани, землетруси, зсуви, паводки тощо) на процеси видобутку та транспортування енергоресурсів). Вплив екологічних катастроф на виникнення додаткових вимог та додаткових витрат, пов'язаних із процесом добичі та транспортування енергетичних ресурсів, що веде до збоїв у постачанні та зростання ціни.

** Джерело: узагальнено автором на основі [5]*

Крім наявності загальних, характерних для інших країн Європи, ризиків щодо створення СНРНЕ, Україна має свою специфіку. Принциповою відмінністю України від держав ЄС у питанні забезпечення енергетичної незалежності та безпеки є те, що Україна ще донедавна була залежна практично від одного джерела імпорту енергоносіїв, споживаючи з нього критичні за рівнем обсяги нафти та газу. Мова йде про Російську Федерацію. Рівень залежності країн Європи від імпорту енергоносіїв також високий і знаходиться на рівні **80 %**, проте переважна більшість країн Європи диверсифікували джерела надходження енергоресурсів. Також країни Європи, завдяки створеним інтеграційним об'єднанням (Міжнародне Енергетичне Агентство, Європейський Союз), можуть застосувати в разі кризи механізми колективної взаємодопомоги, чого не може здійснити на даному етапі Україна. Тому Україна відчуває вплив не тільки загальних для країн Європи ризиків, які представлені у «Зеленій книзі» [5]. Для України існує додатковий ризик з боку Російської Федерації – ризик залежності від умов поставок, політичного курсу та прямих волюнтаристських рішень її керівництва. Даний вид ризику можна назвати «Ризиком отримання поставок з одного джерела», або «ризиком монополії постачальника».

Ризик монополії постачальника слід розуміти дещо ширше, ніж просто закупівля домінуючої частини енергоносіїв у постачальників, що є резидентами однієї країни: ще донедавна Україна не лише була залежна від поставок з Росії, але і від того, що через територію Росії проходять нафтопроводи і газопроводи з країн Центральної Азії, з яких Україна намагалася здійснювати диверсифікацію постачання енергоносіїв. Тобто для України поняття ризику отримання поставок з одного джерела включає не лише імпорту залежність від одного постачальника енергоносіїв (Російської Федерації), але також і монопольне використання таким постачальником своєї транзитної мережі з метою максимального обмеження можливостей України реалізувати політику диверсифікації джерел енергопостачання.

Наявність загальних та специфічних ризиків створення СНРНЕ потребують подолання таких ризиків. А однією з обов'язкових умов такого подолання є вибір використовуваних інструментів. Для подолання розглянутих ризиків або хоча би зменшення їхнього впливу на національну економіку України пропонується скористатися положеннями стандарту **ISO 31000 «Ризик-менеджмент – керівні принципи»** [12]. Процес управління ризиком згідно стандарту **ISO 31000** у вигляді сукупності етапів та зв'язків представлений на *Рис. 2*.

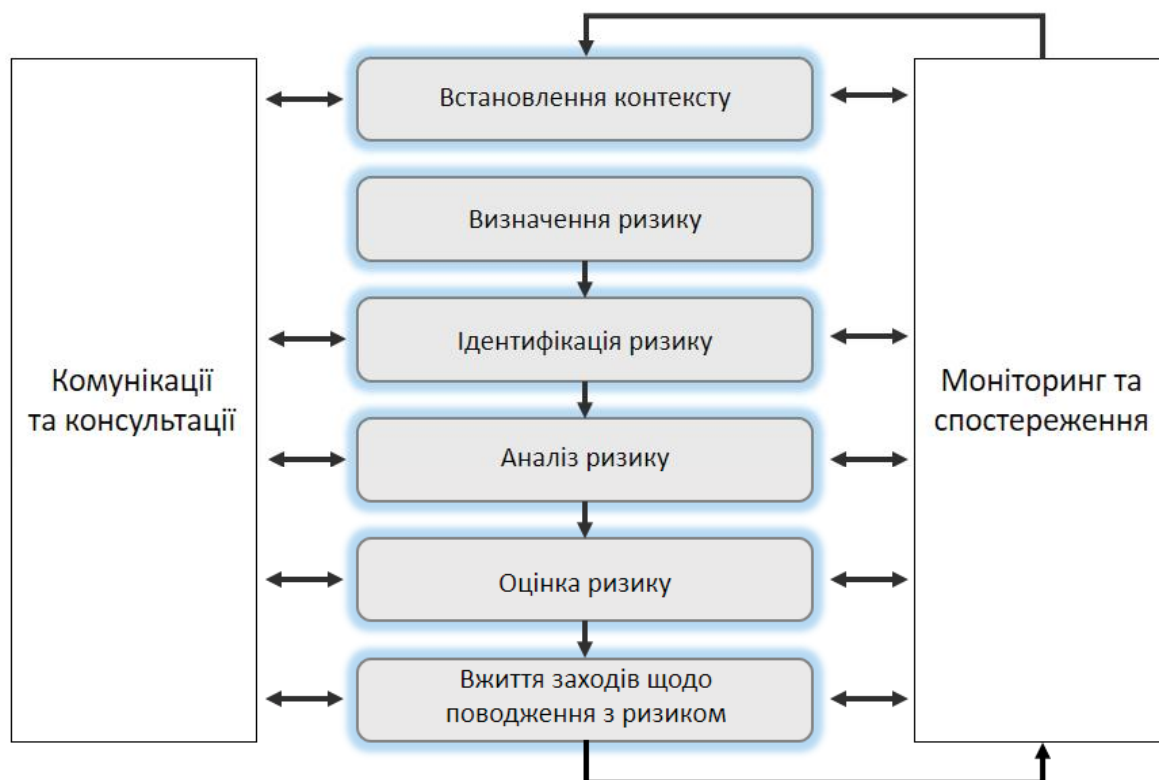

Рис. 2. Процес управління ризиком згідно ISO 31000 [12]

Опис кожного з етапів управління ризиком згідно ISO 31000 представлений у Табл. 6.

Таблиця 6

Опис етапів управління ризиком згідно ISO 31000

Етап	Опис етапу
Встановлення контексту (Context)	Загальний опис середовища виникнення ризику; визначення особливостей та змісту середовища, в якому виникають ризики; визначення суб'єктів середовища, їхніх характеристик.
Визначення ризику (Risk Assessment).	
Ідентифікація ризику (Risk Identification).	Опис змісту ризику; визначення джерел ризику; вичерпне встановлення переліку загроз та небезпек; визначення характеру ризику; встановлення сфери впливу ризику.
Аналіз ризику (Risk Analysis).	Опис причин, умов та передумов актуалізації ризику; аналіз причин ризику; аналіз джерел ризику; визначення факторів, що спричиняються до появи цих наслідків; визначення ймовірності актуалізації ризику; аналіз позитивних та негативних наслідків ризику; прогнозування подій внаслідок актуалізації ризиків (включаючи можливі зміни та обставини);

	створення комплексного переліку ризиків на основі тих подій, які можуть їх створювати; визначення сценаріїв настання ризиків як комбінацій ідентифікованих подій чи процесів, що можуть зашкодити стабільному функціонуванню системи.
Оцінка ризику (Risk Evaluation).	Узагальнення раніше отриманих результатів щодо оцінки ймовірності та наслідків ризику; побудова матриці зон ризиків із визначенням зон низького, середнього чи високого ризику; створення інформаційної підтримки прийняття рішень щодо ризиків.
поводження з ризиком Risk Treatment	Недопущення появи ризику завдяки вжитим раніше заходам; ефективне подолання наслідків ризику на основі виконання раніше побудованого плану дій.

** Примітка: ідентифікація, аналіз та оцінка ризику є складовими частинами визначення ризику.*

На всіх етапах процесу управління ризиком важливе місце посідають комунікації та консультації (в т.ч. із міжнародними партнерами), а також моніторинг [12, с. 62–92]. Такі комунікації, консультації та моніторинг забезпечують якісне виконання всіх етапів управління ризиком, прозорість всіх визначених етапів, доведення проміжних та підсумкових результатів з управління ризиком до всіх зацікавлених сторін.

Висновки. Таким чином, питання створення СНРНЕ для України представляє істотний інтерес. Можливим підходом до вирішення цього питання є імплементація Європейського досвіду з урахуванням особливостей вітчизняного ринку енергоносіїв. Під час визначення обсягу та створення СНРНЕ слід обов'язково брати до уваги розглянуті чинники створення СНРНЕ, які систематизовано за виділеними критеріями характеру впливу, рівня впливу на міри контрольованості. Постачання енергетичних ресурсів на внутрішній ринок в Україні та формування СНРНЕ супроводжується певними ризиками, які розглянуто за їхньою природою та описано. З метою управління визначеними ризиками запропоновано використовувати етапи управління ризиками, які представлено у стандарті **ISO 31000**. Зміст кожного із таких етапів описаний. Як напрямки подальших досліджень, можна зазначити визначення розміру СНРНЕ залежно від впливу різних факторів, розроблення сценаріїв реагування на кризи постачання енергетичних ресурсів на територію України з уточненням конкретних дій та їхніх виконавців в межах таких сценаріїв, розроблення заходів щодо мінімізації ризиків та негативного впливу виділених чинників на постачання енергетичних ресурсів на ринок України, формування інституційного та нормативного забезпечення створення СНРНЕ в Україні.

Список використаних джерел:

1. Council Directive 2009/119/EC of 14 September 2009 imposing an obligation on Member States to maintain minimum stocks of crude oil and/or petroleum products. URL: <http://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/PDF/?uri=CELEX:32009L0119&from=EN>
2. Regulation (EU) no 994/2010 of the European Parliament and of the Council of 20 October 2010 concerning measures to safeguard security of gas supply and repealing Council Directive 2004/67/EC. URL: <http://eur-lex.europa.eu/LexUriServ/LexUriServ.do?uri=OJ:L:2010:295:0001:0022:EN:PDF>
3. Regulation (EU) 2017/1938 of the European Parliament and of the Council of 25 October 2017 concerning measures to safeguard the security of gas supply and repealing Regulation (EU) No 994/2010. URL: <https://eur-lex.europa.eu/mwg-internal/de5fs23hu73ds/progress?id=SRxM6Z-S4h85OCfeBayNl4X3ZJO7IG6T86PyyemI0,&dl>
4. Проблеми і перспективи створення в Україні нафтового та енергетичного резервів: [аналітична записка] / Г.Л.Рябцев. URL: <http://www.niss.gov.ua/content/articles/files/naftorezerv-b4b5d.pdf>
5. Green Paper – Towards a European strategy for the security of energy supply. URL: <http://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/HTML/?uri=CELEX:52000DC0769&from=EN>

6. Угода про асоціацію між Україною, з однієї сторони, та Європейським Союзом, Європейським співтовариством з атомної енергії і їхніми державами-членами, з іншої сторони, ратифікована Законом України від 16.09.2014 р. № 1678-VII. *Офіційний вісник України*. 2014. № 75. Ст. 2125.

7. Про затвердження національного плану дій: Наказ Міністерства енергетики та теплоенергетики України № 687 від 2015р. URL: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/z1458-15>

8. Про схвалення Концепції створення в Україні мінімальних запасів нафти і нафтопродуктів на період до 2020 року: Розпорядження Кабінету Міністрів № 1498-р від 08.12.2009. URL: <http://zakon5.rada.gov.ua/rada/show/1498-2009-%D1%80>

9. Світова гібридна війна: український фронт: монографія / за заг. ред В.П. Горбуліна. К.: НІСД, 2017. 496 с.

10. Створення стратегічних резервів нафти та нафтопродуктів в Україні: стан, проблеми, пошук шляхів на основі міжнародного досвіду: Аналітична доповідь Центру Разумкова. *Національна безпека і оборона*. 2007. № 4. URL: http://razumkov.org.ua/uploads/journal/ukr/NSD88_2007_ukr.pdf

11. Дудкін О. Щодо необхідності створення стратегічних резервів нафти, нафтопродуктів та природного газу в Україні. *Наукові записки Львівського університету бізнесу та права: серія економічна [зб. наук. пр.]* / гол. ред. Ф.В. Горбонос. Львів: ЛІГА-ПРЕС, 2017. Вип. 17. 200 с.

12. Study on the Implementation of the Regulation (EU) 994/2010 concerning measures to safeguard security of gas supply in the Energy Community. URL: https://www.energy-community.org/dam/jcr:6e025e9a-796a-4848-a13e-e5a69f49d1bb/EIHP_2013_G_Safeguard_Security.PDF

13. Про ринок природного газу: Закон України від 09.04.2015 р. № 329-VIII. *Відомості Верховної Ради України*. 2015. № 27. Ст. 234. URL: <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/main/329-19>

**Дудкін Олег Миколайович – аспірант Львівського університету бізнесу та права, Керівник секретаріату Комітету Верховної Ради України з питань паливно-енергетичного комплексу, ядерної політики та ядерної безпеки.*

Стаття надійшла до редакції 25 вересня 2018 р.

УДК 338.242

Генріх Казарян *
Римма Гришова *

МЕТОДОЛОГІЧНІ ПІДХОДИ ДО ФОРМУВАННЯ СИСТЕМИ СОЦІАЛЬНО-ЕКОНОМІЧНОГО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ОСІБ З ОБМЕЖЕНИМИ ФІЗИЧНИМИ МОЖЛИВОСТЯМИ

У статті обґрунтовані особливості формування системи соціально-економічного забезпечення осіб з обмеженими фізичними можливостями. Визначені методологічні підходи до формування системи соціально-економічного забезпечення осіб з обмеженими фізичними можливостями (компонентний, функціональний, структурний, інтегративний). Здійснена систематизація принципів системи соціально-економічного забезпечення осіб з обмеженими фізичними можливостями та визначена їх сутність (методичні та організаційні). Доведено, що успішність функціонування як усієї системи соціально-економічного забезпечення осіб з обмеженими фізичними можливостями у цілому, так і її окремих компонентів значною мірою залежить від того, наскільки комплексно та системно здійснено підхід до її інституційного регулювання. Ідентифіковані методи інституційного регулювання системи соціально-економічного забезпечення осіб з обмеженими фізичними можливостями. Запропонована структура ключових елементів системи соціально-економічного забезпечення осіб з обмеженими фізичними можливостями.

Ключові слова: особи з обмеженими фізичними можливостями, особи з інвалідністю, соціально-економічне забезпечення, державна політика, система.